

Monestirs i territori

1200 aniversari de la fundació del monestir de Sant Esteve de Banyoles

To, Ll.; Galofré, J. (ed.)

Banyoles: CECB, 2013. (Quaderns; 33), p. 149-164

Trajectòria del monestir de Banyoles dins la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense (1215-1835)

Ernest Zaragoza Pascual

Acadèmic C. de les RR. AA. de la Història, de Bones Lletres i de San Rosendo i rector de Castell-Platja d'Aro i S'Agaró,
c. de la Penitència, 50, 17220 Sant Feliu de Guíxols

Primeres notícies de la regla benedictina a Catalunya

Per començar, val a dir que els segles IX i X foren per a la Marca Hispànica segles d'expansió monàstica. Al segle IX es fundaren els monestirs de Ripoll, Alaó, Tabernes, Gerri i d'altres (Linage, 1973, p. 498-499; Masoliver, 1980, p. 52-75; Pérez de Úrbel, 1934), si bé la primera vegada que trobem citada la regla benedictina a la Marca Hispànica com a norma de vida comunitària és en el diploma del rei franc Lluís el Pietós del 822 en favor del monestir de Banyoles, fundat per Bonit —plausiblement vers el 812, després del pas del cabdill moro Abderrahmà, que aquell mateix any conquerí Girona, però que, després de signar un armistici amb els cristians, es retirà a Tarragona amb els seus—, que permet a l'abat Mercoral que, després de la seva mort, els monjos del monestir puguin elegir els abats (*licenciam habeant eligendi abbates*) i regir el monestir (*secundum regulam Sancti Benedicti, regere valeant*), si bé, segons la interpretació de sant Benet d'Aniana, que va reunir tres sínodes a Aquisgrà: un el 816, l'altre el 817, on s'establí el *Capitulare monasticum*, i l'últim el 818-819, que n'urgí l'aplicació, amb el vistiplau i dins la política de repoblació i expansió monàstica de Lluís el

Pietós. L'acceptació de la regla benedictina, en principi —però no sempre—, suposava també l'acceptació de la litúrgia romana-galicana (*España sagrada*, 1819, p. 367-369; Constans, 1985; Constans, 1954).¹

Però aquests segles foren també temps d'invasions, que despoblaren i destruïren alguns monestirs. Com a Girona, en què el 926 les hordes hongareses malmenaren els monestirs de Sant Esteve de Banyoles, Sant Genís de Fontanes i Sant Feliu de Guíxols (Marquès, 1970-1971). Durant aquests segles de successives destruccions i reedificacions, juntament amb les noves fundacions, no sabem que els monestirs de Catalunya tinguessin altres relacions entre ells que les de veïnatge o les d'estar dins d'una mateixa diòcesi i subjectes als bisbes respectius, ja que fins al segle XI no obtingueren l'exempció episcopal de restar subjectes immediatament a Roma. Alguns monestirs tenien com a lligam el fet d'estar regits per un mateix abat, com ara Oliba, que ho era de Ripoll i de Cuixà; Dodó, que ho era de Camprodon i de Besalú; Garí, de Cuixà, Lézat, Mas-Grenier, Carcassona i Alet, o Bonfill, de Camprodon, Banyoles, Arles i Sant Feliu de Guíxols. Però el monestir que tingué més nombre de cases catalanes subjectes fou el de Sant Víctor de Marsella, que entre altres tingué units els monestirs de Sant Miquel del Fai, Sant Pere de Besalú, Sant Esteve de Banyoles, Santa Maria de Ripoll, Santa Maria de Gerri, Sant Tomàs de Fluvià, Santa Maria de Banyeres, Sant Joan les Fonts, Sant Martí del Canigó i Sant Miquel de Cuixà (Masoliver, 1978; Zaragoza, 2008). A redós d'aquestes institucions creixeren les viles de Ripoll, Guíxols, Breda, Banyoles, etc. Però, sovint, la dependència de les abadies a les que havien estat sotmeses comportà per a les comunitats la pèrdua del dret d'elegir els propis abats, l'obligació d'aportar un cens anyal en senyal de submissió, i moltes vegades d'acceptar un prelat estranger. Tot això portà la decadència a l'observança monàstica al segle XIII. Però amb aquestes unions floriren el primer romànic medieval, les ciències, la litúrgia, la poesia i el cant, amb un acusat europeisme manifestat en les cartes mortuòries enviades a d'altres monestirs, que formen la col·lecció més completa de l'època (Mundó, 1964; Piquer, 1972). Els costums cluniacencs s'implantaren a casa nostra a principis del segle XI, tot i que foren molt pocs el monestirs catalans subjectes a l'abat de Cluny, como ara Sant Pere de Casserres, Cuberes, Fenollet, Santa Maria d'Arles i Sant Ponç de Corbera.

Oficis i rendes al monestir

Seguint la tradició cluniacenca de distribuir les rendes entre els diferents oficis claustrals, hi havia dues classes de monjos: els més nombrosos i a vegades únics, dits oficials, i els claustrals, que eren els dos o tres que esperaven una vacant per poder accedir a ser oficials. Els oficis majors que trobem a tots els monestirs són els de *prior*, *cambrer* —majordom— i *sagristà*. Però n'hi havia d'altres com ara *infermer*, *almoïner*, *cellerer*, *dispenser*, *hostaler*, *refítolet*, *pieter*, *capiscol* i *obrer*, a més de pabordes i priors dels priorats dependents, que sovint

.....

¹ Val a dir que hi ha un altre diploma del mateix rei franc, datat el 821 i adreçat a l'abat Castellà d'Arles, perquè, en morir aquest, la comunitat pogués elegir abat i regir el seu monestir (*secundum regulam Sancti Benedicti regere valeat*) (Monsalvatje, 1896).

residien a l'abadia de dependència.² A Banyoles, segons la relació dels visitadors, el 1589 el monestir tenia els següents oficis: *abat, cambrer, sagristà major, infermer, almoïner, dispenser, mestre de cant, preceptor, cabiscol, porter, prior claustral, vicari general i un llec*; tenia units els priorats de Santa Maria de Finestres i de Sant Marçal del Montseny i posseïa sengles beneficis als altars de Nostra Senyora de l'Escala, de sant Benet i sant Martí, de santa Maria Magdalena, de sant Pere i sants Cosme i Damià, de sant Miquel, al de sant Antoni Abat (del claustre), dos als altars dels sants Joan Baptista i Joan Evangelista i un en el de la Santa Creu i sant Nicolau. Tots els monestirs tenien una capella externa propera al monestir —sovint dedicada a sant Nicolau—, a càrrec del capellà major, per a les funcions parroquials —és el cas de Sant Pere de Galligants i Sant Feliu de Guixols— més quatre beneficis diaconals porcioners, ocupats per beneficiats seculars (Zaragoza, 1989, p. 145-146).

Però les rendes dels oficis no eren homogènies, sinó diferents en cada monestir. El de Banyoles tenia cap a 800 lliures de renda anual. El prior claustral era elegit per l'abat o amb consentiment del capítol conventual, si bé en alguns monestirs el càrrec era perpetu, perquè era un ofici claustral. Quan s'elegia en seu vacant, era nomenat prior conventual —els observants en deien president. Quasi tots els monestirs eren parròquies o tenien al seu càrrec les parròquies del lloc i de la rodalia, servides per clergues seculars o beneficiats. Alguns, però, tenien *territori nullius*, amb jurisdicció *quasi episcopal*, com ara Gerri, amb tretze parròquies i tretze sufragànies; Meià, amb set parròquies i cinc sufragànies; Ripoll, amb vuit parròquies i dues sufragànies ateses per rectors seculars nomenats per l'abat. I en aquests monestirs hi havia vicari general de l'abadiat.

El dilluns de la Pentecosta, els monjos celebraven capítol conventual on feien la cerimònia de la «desapropiació», que consistia a presentar a l'abat un memorial amb la relació de tot el que hi havia en llurs cases i els comptes de l'administració de seus oficis, i l'abat feia el mateix, però ho presentava al capítol conventual. L'abat aprovava els memorials i comptes i, seguidament els retornava a cada oficial per un any més. El dijous sant —i abans de morir—, tots els oficials posaven a disposició de l'abat les claus dels seus oficis i l'abat els hi tornava confiar. Era una formalitat ritual per salvar el vot de pobresa. Quan morien, de l'espòli del difunt es pagaven els deutes que tenia i, del que restava, part es donava als altres monjos a canvi de misses i oracions pel difunt i part a la seva família, si aquesta estava necessitada; però estava prohibit fer cap llegat, ja que només tenia l'administració de les rendes del seu ofici, i no la propietat.

.....

² L'*abat* era el que pontificava, governava, presidia els actes de comunitat, corregia, visitava els priorats i representava el monestir en afers i plets. El *prior claustral* presidia els actes comunitaris en absència de l'abat. El *vicari general* era qui, per delegació de l'abat, tenia cura dels afers eclesiaístics del territori de l'abadiat. El *cambrer* era alhora majordom, graner i hostatger. El *sagristà major* tenia cura que es diguessin les misses de fundació i que no faltés res —vi, hòsties, roba, encens— per a les celebracions litúrgiques. El *dispenser* era el refetorer, que preparava el refetor els dies que els monjos hi menjaven. L'*infermer* tenia cura dels malalts. L'*almoïner* tenia cura de donar les almoïnes —diners, roba, sabates— i menjar com ara la sopa diària, carn als malalts, pagava dides als orfes, als pobres mendicants i els vergonyants. El *mestre de cant* dirigia el cor i alhora era bibliotecari. El *cabiscol* era el qui tenia cura i administració de l'escola monàstica i dels escolars oblats. El *porter* era el qui tenia cura de la porteria. El *pieter* sembla que era el monjo que cobrava algunes rendes per donar alguns aliments als monjos, talment un cellerer.

L'economia funcionava així. L'abat generalment rebia els delmes de les parròquies, i les primícies, el rector que les servia. Les rendes les recollia el seglar que més diners havia ofert per elles, i si no hi havia ningú que volgués aplegar-les, ho feia un monjo. Els monjos oficials, com hem dit, vivien de les rendes de llurs oficis; en canvi els simples monjos, és a dir, els que no tenien ofici, mentre esperaven una vacant rebien la porció, el vestuari, els diners de les distribucions quotidianes d'assistència al cor i els estipendis de misses i aniversaris. De manera diferent, la col·lectoria de la caixa comuna del monestir sempre estava a càrrec d'un monjo, cada any un de diferent. El fet de no tenir una economia centralitzada com els observants val·lisoletans, sinó les rendes repartides entre els diversos oficis claustrals, a l'estil cluniacenc, impossibilitava emprendre grans obres i fer front a grans despeses. I a més, les comunitats, majoritàriament formades per fills i filles de la noblesa de la terra, no podien admetre més nombre de monjos que oficis claustrals tenien, llevat de dos o tres que esperaven les vacants, la qual cosa afectava negativament l'esplendor del culte litúrgic per manca de personal, si bé se suplïa amb clergues beneficiats porcioners externs, que s'unien als monjos al cor i sovint tenien la cura d'ànimes de les parròquies monàstiques; aquests religiosos o bé eren porcioners —rebién una porció del monestir— o bé rebien els rèdits dels seus beneficis per les misses i les distribucions diàries en funció de l'assistència al cor i les misses d'aniversari. Els beneficis amb cura d'ànimes eren anomenats majors, i els altres, menors o simples. Sovint els beneficiats formaven la «comunitat de beneficiats», amb els seus llibres d'actes i càrrecs. Tots eren preveres i tenien coneixements de música i veu per cantar, i alguns eren organistes. A més, els monjos tenien alguns criats per al servei domèstic comú i particular dels monjos oficials (Zaragoza, 2004, p. 9-11).

La Congregació Claustral

La Congregació Claustral nasqué probablement³ dels impulsos disciplinaris i jurisdiccionals establerts ran del IV Concili del Laterà (1215) presidit per Innocent III, desenvolupats per Gregori IX i manats observar a tots els benedictins per Benet XII en la seva butlla *Summi magistri*, que agrupà els monestirs benedictins en províncies, els límits de les quals coincidien amb una o dues províncies eclesiàstiques. La Congregació Claustral ocupava tota la Província Eclesiàstica Tarraconense, que anava des del bisbat de Girona fins a la Rioja, passant per Aragó i el bisbat de Mallorca. A Catalunya, formaven la Congregació Claustral els monestirs de San Cugat del Vallès, Ripoll, Roda, Banyoles, Breda, Galligants, Besalú, Amer, Serrateix, Roses, Tavèrnoles, la Portella, Bagà, Sant Llorenç del Munt, Colera, Sant Llorenç del Mont, Bages, Santa Cecília i Santa Maria de Montserrat i Sant Feliu de Guíxols i els seus priorats, el més importats

.....

³ Diem probablement perquè en una relació feta pels presidents el 1744 es llegeix: «Sin embargo de que se ignora el origen de la Congregación Benedictina Claustral Tarraconense, presúmese no obstante ser tal vez anterior al referido concilio lateranense (1215), pues haze de ella mención la bula que se expidió para toda la Religión Benedictina la Santidad de Benedicto XII, a 12 de las calendas de julio del año 1336, en la que confirmó lo decretado en dicho concilio lateranense sobre la celebración de capítulos generales en cada trienio, y añadió que la jurisdicción de los Presidentes permaneciese por todo el trienio hasta el siguiente capítulo». (Arxiu de l'Abadia de Montserrat, CI, 52). Vegeu també A. M. Tobella, *Cronologia de les visites i capítols generals de la Congregació Claustral (1661-1834)*, que es conserva escrit a màquina a l'Arxiu de l'Abadia de Montserrat, CI, 52 i Moliné (1998, p. 529-545).

dels quals fou Sant Pau del Camp, de Barcelona, a més de les abadies de monges de Sant Antoni i Santa Clara, i Sant Pere de les Puel·les, de Barcelona, Sant Daniel de Girona i Santa Cecília d'Elins. A finals del segle XV, perdé Santa Maria de Montserrat i poc després Santa Cecília de Montserrat; el 1523, Sant Feliu de Guíxols, i alguns anys del segle XVI, el de Sant Pau del Camp, unit a Montserrat i canviat pel de Bages el 1594. A partir de 1592, foren units a la Congregació els monestirs de Camprodon, Gerri, Cuixà, Canigó, Arles, Perpinyà, Sureda i Sant Genís de Fontanes, però després de la Guerra dels Segadors perdé els de la part francesa. A Aragó i Navarra hi tenia els monestirs que després formaren la província Cesaraugustana, a saber, les abadies aragoneses d'Alaó, Sant Joan de la Penya i Sant Victorià, amb els seus priorats importants de Graus i San Pedro el Viejo d'Osca, a més del de monges de Santa Cruz de la Serós, traslladat més tard a Jaca; les navarreses de Leire i d'Iratxe, el de monges de San Cristóbal de Leire, traslladat més tard a Lumbier, i el priorat d'Estella, i les abadies riojanes de San Millán de la Cogolla i de Nuestra Señora de Valvanera, de les quals primer perdé la de Leire, que passà als cistercencs, i al segle XVI les d'Iratxe, San Millán i Valvanera, que passaren als observants val·lisoletans.

Els capítols de la Tarraconense, que eren triennals i celebrats el 3 de maig, festa de la Santa Creu, començaren a reunir-se abans de 1219. Durant la guerra de 1285, el monestir de Sant Esteve de Banyoles veié com Ermengol Constantí s'apoderava dels seus béns, per ordre del rei Pere II, sens dubte per la mateixa causa que l'abat de Sant Feliu de Guíxols: per no haver auxiliat les tropes reials (Monsalvatje, 1919, p. 269-270). El capítol de 1314 insistí en la formació intel·lectual dels monjos, després que l'abat president Galceran Solà, abat de Sant Cugat, assegurés en l'acta de visita del monestir de Sant Llorenç del Munt (23-IX-1313) que hi havia tanta manca de ciència en els monestirs, que quasi no hi havia cap monjo que sabés explicar la Regla ni entendre altres documents llatins (Tobella; Mundó, 1964).⁴ Per això el capítol ordenà que es donessin als estudiants de l'Estudi Comú —és la primera vegada que es parla d'un col·legi comú— els aliments i les altres coses acostumades, com si estudiessin al seu respectiu monestir, i que l'abat de Sant Cugat aportés del seu priorat de Sant Llorenç del Munt 150 sous anuals per als monjos estudiants. No es diu en quin monestir està instal·lat el col·legi, però és de suposar que a Banyoles, ja que en aquest mateix capítol fou elegit per abat president de la Província de Catalunya per al trienni 1317-1320 el seu abat Bernat de Vallespirans. També fou president de la Congregació l'abat de Banyoles, Bernat Cavaller, el trienni de 1361-1364.⁵

Per les actes que s'han conservat, veiem que el mal més gran que patiren els monestirs fou la pèrdua de l'elecció lliure del seu abat perpetu, que abans del Cisma d'Occident (1378-1429)

.....

⁴ Diu: *Ad evitandum defectum scientie que frequenter in monasteriis pullulat adeo quod vix aut non invenitur aliquis qui sciat exponere regulam sancti Benedicti vel instrumenta aut literas literaliter confectas.*

⁵ Foren abats presidents de la Congregació els abats banyolins: Bernat de Vallespirans, 1317-1320; Bernat Cavaller, 1361-1364; Guillem de Pau, † 1444; Francesc Xatmar, 1479-1482, 1490-1493; Miquel Sampsó, 1531-1534; Lluís d'Argensola, 1566-1569; Antic Vilalba, 1578-1581; Lluís d'Alentorn, 1612-1615; Antoni de Cartellà, 1621-1622; Antonio Mantilla, 1627-1630; Francesc de Montpalau, 1648-1661; Ramon de Padró, 1749-1753; Ignasi de Francolí, 1777-1781; Benet d'Olmera, 1819-1825; Lluís de Fluvià, 1834-1835.

era elegit per la comunitat i confirmat pel Papa; però després el Papa, que s'havia reservat el nomenament dels abats, nomenava abats comendataris sovint seglars i aliens a l'orde, en teoria per defensar els drets dels monestirs, però en realitat per gratificar serveis prestats. I més tard, al segle XVI, la presentació de candidats a l'abadiat —igualment que als oficis majors— fou dret del Patronat Reial, i la dels oficis menors, de l'abat, que a partir d'una cèdula reial de 1764, els donava sempre a monjos del propi monestir. Això portà la plaga dels abats comendataris, que normalment eren eclesiàstics i seglars que no residien al monestir, i més tard que fossin elegits per abats monjos observants o frares d'altres ordes religiosos, de la qual cosa protestaven sempre els monjos claustrals, però debades. El abats comendataris sovint arruïnaren els monestirs, perquè no tenien cura de la conservació dels edificis i força vegades s'oblidaven de deixar les rendes necessàries per al sosteniment dels monjos no oficials, com era la seva obligació. I a sobre, freqüentment pretenien tenir dret de visita, correcció i jurisdicció sobre els monjos, i fins i tot de rebre'ls a la professió monàstica, coses totes elles que dificultaven les bones relacions en les comunitats.

Així doncs, els monestirs, sense abats residents i governats per un prior, amb les pestes negres que delmaven les comunitats i els seus ingressos, i amb les contínues guerres, s'arruïnaren i s'anaren allunyant a poc a poc de l'observança de la regla de Sant Benet, tot i els esforços dels capítols generals i dels visitadors per a redreçar-la. Alguns monestirs, desitjosos de viure amb més fidelitat l'observança de la regla, buscaren la solució per un altre camí. Com el de Sant Feliu de Guíxols, que el 1440, i Montserrat el 1444, acceptaren l'hàbit i les observances cassineses sense deslligar-se de la Congregació Claustral, el primer fins a 1523 i el segon fins a 1456. A més, en aquests anys hi hagué diversos terratrèmols, com els de 1427 i 1428, que ensorraren l'església del monestir de Banyoles, restaurada el 1431 (Alsius, 1872, p. 142; Monsalvatje, 1904, p. 376). El capítol provincial de 1438 elegí visitador per al següent trienni 1441-1444 Narcís Cornell, prior de Banyoles. El de 1441 elegí abat president a Guillem de Pau, que ho era de Banyoles, i tractà del trasllat de l'Estudi General de Banyoles al monestir de Galligants, tal com ho havien demanat els jurats de Girona a l'arquebisbe de Saragossa —en carta del 16 de maig de 1446— i a l'abat de Sant Feliu, que hi tenia monjos estudiant, perquè també li ho demanés. Però no es feu. És més, el 3 de maig de 1456 se celebrà capítol provincial a Banyoles.

Presència del monestir de Sant Esteve de Banyoles a la Congregació Claustral

Després vingué la lluita dels remences del bisbat de Girona —que demanaven l'abolició dels anomenats «mals usos», fet que afectà la vida de molts monestirs, però no al de Banyoles, perquè aquest els havia abolit el 1402, abans que ningú. Després esclatà la guerra de Joan II, per mor de la qual es diferí la celebració del capítol provincial de 1461 fins el 1463, que se celebrà a Banyoles segurament perquè l'abat d'aquest monestir era president de la Congregació Claustral. Els monestirs i viles de Banyoles i Besalú foren conquerits pels francesos, però la guerra s'acabà quan Girona capitulà l'11 d'octubre de 1471. El capítol provincial de 1479, celebrat a Sant Pau del Camp, elegí abat president de Catalunya per al següent capítol i trienni

(1479-1482) l'abat de Banyoles Francesc Xatmar, un dels abats banyolins més il·lustres del segle XV, que el 22 de setembre de 1484 informà Ferran el Catòlic de les destrosses fetes als monestirs pels remences (Monsalvatje, 1904, p. 142-144), i que en el capítol de 1487 fou elegit visitador i, en absència dels abats presidents, presidí el capítol provincial de 1490 en qualitat d'abat més antic, en el qual fou elegit primer abat president de Catalunya per al trienni (1490-1493) pels monestirs del bisbat de Girona, tal com era costum que fos el primer president, elegit conservador de l'Estudi de Banyoles (1490-1493) i reelegit en aquest càrrec el 1496 per un altre trienni (Tobella, 1964, p. 274).

De manera que la influència del monestir de Banyoles, a través dels seus abats i d'altres monjos, fou sempre notable dins la Congregació Claustral. El capítol provincial de 1500 elegí visitador de Catalunya a Francesc Miró, prior de Banyoles, i conservadors de l'Estudi de Banyoles els abats de Colera i de la Portella. El capítol de 1509 elegí visitador dels monestirs del bisbat de Girona l'abat banyolí Martorià de Prats. El capítol 1512 elegí conservadors de l'Estudi General de Banyoles els abats de Roses, Bernat Desllor, i el de Sant Feliu de Guíxols, Joan Nadal. El de 1515, manà als abats morosos que paguessin el tall que els corresponia per al sosteniment de l'Estudi General de Banyoles —que era només per als monjos estudiants de Catalunya—, i encarregà a l'abat Mont i al prior de Banyoles, Francesc Miró, que tinguessin cura de cobrar els esmentats talls i, si calia, durant el trienni, poguessin imposar un altre tall *per defensionem et utilitatem dictae Religionis*. I com a conservadors de l'Estudi General de Banyoles foren elegits els abats de Sant Llorenç del Mont, Francesc Albanell, i de Guíxols, Joan Nadal.

Al capítol de 1518 es tractà de fer un tall extraordinari per a l'Estudi General de Banyoles, i foren elegits visitadors l'abat de Roses, Bernat Desllor, i el sagristà de Banyoles, Gaspar Cornell. El capítol 1521 nomenà conservadors de l'Estudi General de Banyoles els abats de Breda, Miquel Sampsó, i de Guíxols, Joan Nadal. El capítol provincial de 1524 elegí visitador dels monestirs de Barcelona per al següent trienni (1527-1530) a Francesc Saplana, infermer de Banyoles, que morí l'any 1527 i fou substituït pel prior de Banyoles i batxiller en decrets Francesc Miró, que també fou nomenat president de la comissió encarregada de recopilar i concordar les constitucions aprovades pels capítols provincials des del de 1361, juntament amb els abats de Mont, Ripoll i Breda, Rafael Sampsó, cambrer de Ripoll, Jaume Rocacrespa, infermer de Sant Cugat, i Esteve Mir, prior de Roda (Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals d'Hisenda). Ell recopilà les constitucions capitulars per ordre cronològic, eliminant les inútils, i les intitulà «Extravagantes», i amb aquest nom foren promulgades com a Constitucions de la Congregació, a les quals s'hi anirien afegint les lleis establertes pels futurs capítols provincials. Aquest mateix capítol de 1527 elegí abat president de Catalunya per al següent capítol i per al trienni (1531-1534), el de Banyoles, Miquel Sampsó, i confirmà la constitució que prohibia donar l'hàbit als «neòfits i marrans» i als fills del poble on estava situat el monestir (Tobella, 1964, p. 300).

A principis del segle XVI, els tres primers abats de Montserrat —que com hem dit, s'havia passat a l'observança val·lisoletana—, per voluntat de Ferran I i en qualitat de visitadors apostòlics, intentaren implantar aquesta observança als monestirs de la Congregació Claustral, però l'es-

cull més difícil de superar era la implantació de la vida i bossa comunes i el vot de clausura perpètua que feien els val-lisoletans. De manera que el de Montserrat i els seus priorats de Bages i Fontanes i el monestir de Sant Feliu de Guíxols foren els únics quatre monestirs del Principat que s'integraren en la Congregació de Valladolid, a la qual romangueren units fins el 1835 (Zaragoza, 2004, p. 92-93; Zaragoza, 1973-1987).

Resseguint la història de la Congregació Claustral, veiem com en cada capítol provincial és significativa la presència del monestir de Banyoles, ja que a part d'altres càrrecs atorgats als seus abats i monjos, sempre s'hi elegien dos conservadors de l'Estudi General de Banyoles. Així, en el capítol de 1530 foren elegits els abats de Ripoll, Jaume Rich, i el del Mont, Francesc Albanell; en el de 1537 els abats de Roses i de Guíxols; en el de 1553 Joan de Cartellà, prior de Banyoles, i Bernat Caxàs, prior de Galligants; en el de 1556 Bernat Caxàs, prior de Galligants, i Miquel Amalric, prior de Ripoll. I el 1540 se celebrà capítol provincial a Banyoles per última vegada.

El capítol provincial de 1563 elegí abat president de Catalunya per al trienni 1566-1569 Lluís d'Argensola, abat de Banyoles, que el 1569 fou elegit visitador de la Tarraconense. I fou en el capítol provincial de 1574 que els capitulars acordaren passar una visita extraordinària a la província Tarraconense i nomenaren visitador dels monestirs de Besalú, Mont i Galligants l'abat de Banyoles. Des de 1560 s'havien fet passos per a convertir en col·legi el monestir de Sant Pau. Però ara, en aquest capítol s'encarregà a Cristòfol Vilana, monjo de Sant Cugat, i al prior de Sant Pau, Diego Ramírez, que fessin les diligències oportunes per traslladar l'Estudi General de Banyoles a Sant Pau, perquè a Barcelona hi havia una «florentíssima Universitat». I fou elegit abat president per presidir el següent capítol general i el trienni posterior (1578-1581) l'abat de Banyoles, Antic Vilalba, i visitador dels monestirs catalans el cambrer de Banyoles, Miquel de Sella. Després del capítol, s'envià altra vegada la carta circular que el president Lluís d'Anglesola, abat de Banyoles, havia enviat el 1567, en què recomanava la implantació dels decrets de reforma del Concili de Trento, especialment els que feien referència a la vida comuna (Arxiu de l'Abadia de Montserrat, CI, vol. 23, acta del capítol de 1574), en línia amb la visita extraordinària decretada l'anterior capítol general, que insistia en la implantació de la vida comuna al refector i al dormitori, i en que les monges guardessin la clausura i el vot de pobresa.

El capítol provincial de 1578 fou presidit pels abats presidents, Antoni de Viladomar, de la Portella, Antic Vilalba, de Banyoles, i Juan Fenero, de la Penya. El 1579 hi hagué un parlament en el qual encarregaren al monjo dispenser de Banyoles, Joan Tarís, que donés diàriament una lliçó de Sagrada Escripura als estudiants. I que el monjo Miquel Sella, cambrer de Banyoles, fos empresonat a Sant Pau amb grillons per inobedient i rebel, i després reclòs a Ripoll durant cinc anys, segurament perquè era el principal responsable que no s'hagués fet encara la recopilació de les constitucions que li havien encarregat, i que no acabaria fins el 1582 (Tobella, 1964, p. 332, 334-335). També el 1580 hi hagué un parlament a Banyoles, potser per tractar de la supressió del seu Estudi General (Arxiu de l'Abadia de Montserrat, CI, vol. 24, f. 112r; vol. 43, ff.

89r-90r.). I a la primeria de 1584, per mort de Narcís Amalric, fou elegit visitador Bartomeu de Montagut, prior i sagristà de Banyoles, que passà visita als monestirs el mes de febrer de 1584.⁶

En temps de Felip II, a partir de 1566 s'intentà de reformar els canonges regulars —que finalment foren suprimits (Zaragoza, 1996)— i els benedictins claustrals i així, en el capítol provincial de 1569, ja es tractà de la visita canònica, de les constitucions, de fer presons pròpies per als monjos delinqüents, etc. De fet, els capítols següents anaren establint, per cert sense massa èxit, diverses mesures per assegurar l'observança monàstica, regular les sortides del monestir, l'hàbit, la comunicació amb els seculars, etc. Primer els monjos refusaren els visitadors imposats perquè no eren benedictins i acudiren a Roma en defensa de la forma de vida monàstica que havien professat, del manteniment de les rendes dels oficis claustrals, la perpetuïtat dels abats i en general el funcionament de la Congregació i els seus privilegis i exempcions, d'acord amb les constitucions aprovades pels capítols generals i confirmades pels papes.

Els visitadors del 1587 determinaren que alguns monjos fossin traslladats a d'altres monestirs, entre ells el de Banyoles: Jaume Codalet, Bartomeu Marimon, Miquel Ballaró —aquest últim no sabia llegir i era sospitós de deshonestat amb una dona—, i Francesc Guardiola —«molt inhàbil, és monjo molt llibertat i dona mal exemple de sí»—. En aquests temps, sabem que al monestir de Banyoles hi havia onze monjos, de manera que era un monestir mitjà, com els de Roda i Camprodon, si el comparem amb els de Sant Cugat i Ripoll, que en tenien més de vint i la resta que no arribaven a set monjos (Archivo Francisco de Zabálburu, carp. 165, doc. núm. 25; Zaragoza, 1977, p. 141-158 i 169-176). De fet, la visita apostòlica acabà amb la butlla de Climent VIII (13-VIII-1592) *Sacer et religiosus monachorum status*, que implantà en part una nova organització, ja que insistia en la pobresa, l'obediència, la castedat, la clausura, la vida comuna i la celebració dels capítols provincials triennals; també donava normes d'actuació als abats presidents i visitadors per fer les visites, sobre el dejuni i l'abstinència, el silenci nocturn, l'ofici diví, l'hàbit, els novicis, la confessió i comunió, les misses, els ordes sagrats, etc. Però només s'acceptà la vida comuna al refector i al dormitori amb cel·les individuals, però no l'economia comuna, de manera que cada ofici continuà posseint les seves rendes, persistí la perpetuïtat del càrrec abacial —si bé sovint els abats eren traslladats d'un monestir a l'altre— i continuà el Reial Patronat amb el dret de presentació. Tot i això, comptant amb les rendes d'alguns priorats, es pogué augmentar el nombre de monjos de les comunitats i es fundà el col·legi de Lleida, prop d'aquella Universitat per als monjos estudiants, que més tard anaren a la de Cervera i finalment a Sant Pau de Barcelona, on hi havia també el noviciat comú, si bé cadascun dels novicis professava pel seu monestir. Els capítols generals es continuaren celebrant regularment cada tres anys, el 3 de maig, festa de la Santa Creu, de manera alternativa, dues vegades a Catalunya i una a Aragó, precedits de les visites dels monestirs, que es llegien i s'aprovaven en el capítol. Cada monestir celebrava també capítol anual el dilluns de la Pentecosta i diàriament el de culpes després de *prima*.

.....
⁶ Fora de la de Bagà (Arxiu de l'Abadia de Montserrat, Cl, bossa 5, núm. 4), no tenim les actes d'aquestes visites, però sí un resum del segle XVIII (*Ibid.* bossa 3, núm. 4).

Al capítol general acudien tots els abats o els seus procuradors, els síndics de les abadeses —que mai no hi acudien personalment— i de les comunitats, els quals es reunien el dia anterior de l'obertura en una *Junta Magna* per determinar els temes a tractar en el capítol. En cada capítol s'elegien tres abats presidents triennals, dos per a Catalunya i un per a Aragó i Navarra, assistits —als segles XVII-XIX— de dotze definidors —quatre abats i vuit monjos— per resoldre els problemes urgents que sorgissin durant el trienni; un secretari general, que ho era també dels abats presidents; quatre visitadors —un abat i un monjo catalans per a Catalunya, i un abat i un monjo aragonesos per a Aragó i Navarra—; dos tesorers, un per cada província; els procuradors generals de Barcelona, Roma i Madrid; un mestre de novicis; dos o tres confessors de monges, i tres predicadors per als tres primers dies del següent capítol, en els quals se celebraven tres pontificals, l'últim amb oració fúnebre. El poder jurisdiccional espiritual i temporal dels abats presidents era com els dels abats generals observants sobre cada monjo i monestir. El prior claustral era nomenat anualment per l'abat i el seu consell. Guardaven silenci nocturn al dormitori i resaven l'ofici diví monàstic dels observants, però pel que fa a la resta de la litúrgia seguien el ritus romà, gràcies als beneficiats que se'ls unien al cor. Les constitucions per les quals es regien eren: la recopilació anònima de 1299; la de l'abat de Sant Cugat, Pere Busquets, de 1361; la de Miquel Sella de 1582, i la revisió de 1597, que amb diferents modificacions serviren per a la primera edició de les constitucions el 1662, que corregides i augmentades foren impreses diverses vegades i regiren la Congregació Claustral fins al 1835 (Zaragoza, 2004, p. 11-12).

Tot i haver perdut l'Estudi General el 1592, el monestir de Banyoles tingué sempre un pes important dins la Congregació Claustral, ja que el capítol provincial de 1612 elegí president de Catalunya al seu abat Lluís d'Alentorn, en aquells anys en què el cabdill de la revolta de la noblesa a l'Empordà, Joan de Serrallonga, s'hostatjava en els monestirs d'Amer, Banyoles i Roda, mentre que els monjos de Roda i d'altres monestirs s'havien refugiat a França. El de 1621 elegí president de Catalunya l'abat de Banyoles Antoni de Cartellà (Arxiu de l'Abadia de Montserrat, CI, vol. 46, f. 4v, acta original), que fou assassinat pels monjos Jeroni Carrauta i els germans Lluís i Pere Antoni Descoll el 14 d'abril de 1622, contraris a la visita apostòlica demanada per aquest abat; li posaren uns bocois de pólvora sota la seva cambra i la feren explotar, per la qual cosa la justícia els féu decapitar tots tres a Girona (Pujadas, 1900; Zaragoza, 2002, p. 71). El capítol provincial de 1627 elegí per abat president de Catalunya l'abat de Banyoles, Antoni Mantilla.

Anys més endavant, la Junta del 24 de juliol de 1644 tractà de la provisió que el rei de França havia fet de l'abadia de Roda en el prevere Pere Pont, i envià el canceller de Catalunya, Pere de Marca, i l'abat de Banyoles, Francesc de Montpalau, al monarca francès perquè n'obtinguessin la revocació del nomenament, però només reberen bones paraules. I la Junta del 6 de febrer de 1645 nomenà visitador aquest abat de Banyoles —que el 1648 seria elegit abat president de Catalunya fins el 1661, quan ja havia estat electe abat de Cuixà. De Montpalau també seria abat president dels tres monestirs de la Catalunya Nord, Arles, Sant Martí del Canigó i Sant Miquel de Cuixà— i covisitador, el prior de Banyoles, Macià Sella (Arxiu de l'Abadia de Montserrat, CI, vol. 45, ff. 76v-84r; vol. 46, ff. 89r, 135r, 150r).

El 1651 el còlera morbo féu estralls al monestir de Banyoles, i amb la Guerra dels Segadors tots el monestirs patiren destrosses en els seus edificis, com relaten les actes de visita presentades al capítol de 1679, on la corresponent al monestir de Banyoles insisteix en la fàbrica de l'església, que havia estat incendiada i cremat el seu ric arxiu monacal.⁷ De manera que encara el capítol de 1718 s'interessà en la seva reconstrucció.

Els monjos de Banyoles seguiren essent elegits per a càrrecs importants dins la Congregació Claustral, com ara Josep Pi, cambrer de Banyoles, que des d'abans de 1699 fou prior del noviciat; Josep Puigdoura, elegit el 1703 secretari del capítol general i dues vegades visitador; el 1717, mestre de novicis, infermer i vicari general de Banyoles, i el 1724 ja era abat de Sant Pau juntament amb Raimon Padró i Serrals, doctor en teologia, dispenser, prior i vicari general de Banyoles, que fou reelegit el 1737 (Zaragoza, 2004, p. 204, 211, 214, 221). Els abats de Banyoles eren cridats a les celebracions dels Concilis Provincials de la Tarraconense. I així sabem que l'abat Antoni Planella assistí el 1685 al de Tarragona; l'abat Joan Baptista Descatllar, al celebrat a Girona el 1717, i un seu procurador al de 1727, celebrat a Tarragona (Zaragoza, 2004, p. 202, 214, 222).

Al capítol general de 1749 fou elegit abat president de Catalunya Ramon de Padró (1749-1753), abat de Banyoles, i en el de 1765, celebrat al col·legi de Sant Pau del Camp de Barcelona, actuà en els actes acadèmics el monjo estudiant banyolí Francesc Esteve. Ran del Concordat amb la Santa Seu, que s'havia de signar el 9 de juny de 1753, el marquès de l'Ensenada, el 16 de març del mateix any, envià a tots els bisbes, abats i prelats dels ordes religiosos d'Espanya una carta acompanyada d'un qüestionari sobre els beneficis fundats a cada església, monestir o capella. Aquesta informació havia de servir per aplicar dit Concordat, que atorgava al Patronat Reial el dret de nominació dels beneficis vacants els vuit mesos anomenats pontificis, perquè fins aleshores els que vacaven durant aquest mesos eren proveïts per la Santa Seu, i deixaven als propis prelats i patrons el nomenament dels que vaquessin durant els mesos de març, juny, setembre i desembre. Per les respostes de l'abat de Banyoles, sabem que a la seva comunitat hi havia els beneficis regulars de cambrer, sagristà, infermer, almoïner, dispenser i cabiscol, ocupats sempre per monjos; més nou beneficis de patronatge de l'abat, que sempre els atorgava a clergues seculars, altres sis fundats també a l'església abacial, dels quals l'abat només en tenia la col·lació i el dret de *conferimus* de capellà major, domer i sagristà de Santa Maria de Banyoles i de les parroquials de Sant Pere de Mieres, Sant Pere de Guèmol, Sant Romà de Miànegues i Sant Vicenç del Sallent (Zaragoza, 2000a, p. 389-418; Zaragoza, 2000b, p. 129-160).

El capítol provincial de 1777 elegí secretari del capítol general Josep Gregori de Montero i abat president de Catalunya Ignasi de Francolí (1777-1781), abat de Banyoles; el de 1784 elegí visitador de Catalunya Pelegrí de Verthamon, dispenser major de Banyoles, i el de 1806, Josep de Guanter, abat de Banyoles (Zaragoza, 2004, p. 237, 246, 247, 256, 260, 268, 277). Com els benedictins observants, també els claustrals foren invitats per la Reial Acadèmia de la Història

⁷ Visita passada a Banyoles per Francesc de Mongay (9-10 de novembre de 1676) (Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals d'Hisenda, vol. 748).

a col·laborar en el projecte d'una diplomàcia espanyola, en la qual, a principis del segle XIX, sabem que Benet d'Olmera (1819-1825), abat de Banyoles, i l'arxiver Gaudenci de Puig enviaren documentació a l'agustí P. Merino per a la continuació de l'*España sagrada*.

Durant la Guerra del Francès, sabem que el monestir de Banyoles fou diverses vegades saquejat pels soldats francesos, que en feren el seu quarter. Els monjos fugiren, després d'amagar alguns objectes de valor en cases de la mateixa vila, que després pogueren recuperar. Les tropes destruïren el claustre, juntament amb les cases dels monjos sagristà, almoïner i dispenser (Arxivo Histórico Nacional, Sec. de Consejos, llig. 12052, exp. 107; Barraquer, 1915, vol. I, p. 66-70). Mireu què diu l'informe de l'intendent de Catalunya al secretari d'Estat (Vic, 5-III-1814) sobre el monestir banyolí:

San Estevan de Bañolas tiene actual y verdadera parroquialidad, está habitable, y aunque por haberlo hecho cuartel no lo habitan ahora los monges, aguardando la entera libertad de aquel desgraciado pahís, que ha sufrido muchísimo por su proximidad a Gerona, viven no obstante en las casas más inmediatas, sin haber abandonado el monasterio sino momentáneamente en las primeras invasiones, en que los párrocos y demás individuos del clero de dicha villa llenos de terror y de un sagrado entusiasmo se expatriaron para evadirse de la ferocidad del enemigo, bien que aun entonces Don Luciado de Regás, monge sacristán mayor, conducido por un celo santo no desamparó los feligreses [...]. Desde que el párroco y los beneficiados seculares hubieron regresado a su residencia, han continuado con los monges formando como antes una misma comunidad [...] que se compone de siete monges y tiene tres vacantes, comprendida la abadía (Arxivo Histórico Nacional, Sec. de Consejos, llig. 12044; Zaragoza, 2011).

El 22 de maig de 1813 es reuniren els definidors per tractar sobre la reforma dels monacals. I per evitar que se suprimeixin tots els monestirs de la Congregació, els monjos Roc d'Oizinelles i Pau de Francolí redactaren un projecte de reducció dels monestirs, que presentaren a la presidència el 9 de novembre de 1813. Aquest pla reduïa a sis els monestirs de Catalunya, que eren els de Ripoll, Sant Cugat, Banyoles, Breda, Amer i Gerri; i els altres monestirs suprimits amb llurs rendes serien incorporats als que havien de subsistir, de manera que Besalú seria unit al de Banyoles. En aquest temps (1815) el monestir de Banyoles tenia set monjos i el de Besalú, nou. Però la unió no es féu. Del 1820 al 1823 hi hagué l'exclaustració del Trienni Constitucional, en el qual el monestir de Banyoles fou abandonat l'1 de març de 1820, però no patiren danys ni l'edifici ni els monjos i així fou recuperat el 1824 (Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals d'Hisenda, vol. 743, f. 41r; Barraquer, 1915, vol. I, p. 749-750).

El final de la Congregació Claustral

El capítol de 1819 elegí abat president de Catalunya Benet d'Olmera, abat de Banyoles, elegit visitador en el de 1825 i novament abat president el 1831, però morí el 10 de desembre del mateix any. Des del 25 d'abril de 1834 fou abat vicepresident Lluís de Fluvià, abat de Banyoles, que governà la Congregació Claustral fins a la seva supressió l'11 d'octubre de 1835 (Zaragoza, 1992).⁸ Els dotze monjos que formaven la comunitat de Banyoles deixaren el monestir el 28 de

.....

⁸ Vegeu els quadres de monjos i la resta de personal dels monestirs de la Congregació de 1787 a 1835 a Moliné (1998, p. 539-541).

juliol de 1835 i es refugiaren en cases de particulars deixant al monestir els objectes de culte, així com les relíquies de Sant Martíria i el cadirat del cor. Les campanes foren portades a Girona i foses per fer munició i la guerra carlina convertí el monestir en quarter. El 1842 el Govern cedí el monestir per hospital i la seva església, dependent de la parroquial, es tornà a obrir al culte. El 1867, la part que no servia d'hospital fou convertida en Casa Missió Diocesana, que del 1868 al 1873 acollí la casa d'estudis dels jesuïtes francesos. Però les seves propietats foren venudes per Hisenda en pública subhasta, i l'arxiu, com quasi tots els dels altres monestirs de la província de Girona, passà primer a l'Arxiu d'Hisenda de Girona i finalment a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barraquer, 1915, vol. III, p. 155-164).⁹

Val a dir, quant a l'interès i nivell d'estudis dels monjos, que l'agustinia Gaspar Sala, ploma interessada a desacreditar els claustrals perquè l'impediend prendre possessió de l'abadia de Sant Cugat del Vallès, diu al 1640 que no cultivaven les lletres ni la predicació (Helliot, 1966, p. 241), però el bisbe de Jaca, el 19 de novembre de 1698, informa que a Sant Joan de la Penya «está llena la comunidad de sujetos escogidos, que podrían en cathedrales ser lectores, magistrales, penitenciarios y doctorales, y yo me valgo de sinodales para concursos de curatos y otros exámenes», i que predicaven a Jaca i a d'altres llocs (Augé, 1927). Ben segur que no era tant baix el nivell cultural dels monjos de la Congregació, generalment parlant, perquè no s'admetia cap postulant que no sabés llatí, es feia l'any de noviciat, els estudis eclesiàstics a l'Estudi General de Banyoles i després al col·legi de Lleida i de Sant Pau de Barcelona, prop d'aquestes Universitats, i es defensaven públicament conclusions teològiques. I així, els abats presidents en un memorial que enviaren al rei després de la Guerra de Successió escriuen:

Por las letras no desmerece la Congregación, la atención que suplica a vuestra Real Clemencia, respecto que mantiene la Congregación en Barcelona un Seminario de Letras en que algunos monjes de la misma Congregación leen filosofía y teología en sus partes escolástica, expositiva y moral, con no poco aprovechamiento de los otros monjes jóvenes, que ya en actos públicos de conclusiones, ya en otras circunstancias literarias manifiestan y aseguran con el desempeño generalmente aplaudido, el fomento y el progreso de las letras en los monjes de la Congregación, de donde salen unos para cursar los sagrados cánones en la Universidad de Cervera y otros para aplicarse al púlpito y confesionario, sin los muchos que se hallan graduados en la facultad mayor (Linage, 1977).

El P. Antonio de Yepes, cronista val·lisoletà, diu de la Congregació Claustral: «De los monjes que vienen de aquellas partes oigo muchas excelencias, así de estas casas [de Sant Cugat, Serrateix i Banyoles] como de más de veinticuatro que hay en el Principado de Cataluña, de la orden de San Benito, que [...] si bien es verdad que cada una es de por sí e independiente de las demás, con todo eso, tienen cierta unión» (Yepes; Pérez de Úrbel (ed.), 1959, p. 362-363). També el P. Tobella manifesta que amb la publicació de les Constitucions de 1662 «es cloïa una etapa molt treballosa de la història de la Congregació Claustral i se'n obria altra amb característiques pròpies diferents, més pacífica, en general» (Tobella, 1964, p. 242). En efecte, podem assegurar que el nivell cultural millorà des de la segona meitat del segle XVII i tot el segle XVIII, amb un bon nombre de monjos bisbes, escriptors i acadèmics (Zaragoza, 2004, p. 359-397, Apèndixs

⁹ Vegeu Ap. II i l'abaciologi a Zaragoza (2002, p. 65-75); i la documentació del monestir a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Monacals d'Hisenda, vol. 892-956, segles XIII-XVIII).

de bisbes i escriptors). No obstant, afegeix el P. Tobella referint-se sobre tot al segle XIX: «El període que ve també tindrà els seus moments de glòria i de misèria. Aquesta prevaldrà, abans de poder-se redreçar totalment per l'esforç intern de renovellament, les vicissituds externes i la decisió implacable de la mentalitat liberal del segle XIX podrà més que ella» (Tobella, 1964, p. 242). En efecte, al segle XIX patí les tres exclaustacions de 1809, 1820 i la definitiva de 1835 (Zaragoza, 2003).

Antonio Linage Conde, amb més ponderació i sense apassionament, diu: «El balanç és poc brillant, sobretot per la dèbil vida comuna i la plaga dels comendataris que empobriren molts monestirs» (Linage, 1977). Però d'això últim evidentment no en tenien la culpa els monjos. El P. Alexandre Masoliver, monjo de Poblet, afirma: «Seria injust, però, no reconèixer almenys la dignitat amb que hom hi celebrava l'*opus Dei* al cor i a l'altar, i l'apreciable altura assolida pel que fa al nivell cultural» (Masoliver, 1980, p. 152). Certament que fou decisiu el paper dels monestirs benedictins als segles X-XII en la configuració de la nostra terra i de l'Església, sense els quals no és possible explicar ni entendre la nostra història mil·lenària. Pel que respecta a la diòcesi de Girona i a Catalunya, el monestir de Sant Esteve de Banyoles sobresortí entre els monestirs benedictins catalans com a capdavanter de la regla de Sant Benet i com a Estudi General dels benedictins catalans durant quasi tres segles, des d'abans de 1314 fins al 1592.

BIBLIOGRAFIA

- Alsius, Pere (1872). *Ensaig històric de la vila de Banyoles*.
- Augé, R. (1927). «Lletres reials». *Analecta Montserratensia*, vol. I, p. 236-237.
- Barraquer, C. (1915). *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Vol. I i III. Barcelona.
- Constans, Lluís G. (1954). «Monacologi de Banyoles». *Analecta Montserratensia*, vol. VIII, p. 421-454.
- (1985). *Diplomatari de Banyoles*. Vol 1: *(De l'any 822 al 1050)*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.
- España sagrada* (1819). Vol. XLIII. Madrid.
- Helliott, J.H. (1966). *La revolta catalana 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d'Espanya*. Barcelona.
- Linage Conde, Antonio (1973). *Los orígenes del monacato benedictino en la Península Ibérica*. Vol. II. Lleó.
- (1977). *El Monacato en España e Hispanoamérica*. Salamanca, p. 148-149.
- Marquès, J. (1970-1971). «Amer». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XX, p. 26-27.
- Masoliver, Alexandre (1978). «El monaquisme a Catalunya, en els segles XVI i XVII». *Studia Monastica*, vol. 20, p. 381-383.
- (1980). *Història del monaquisme cristià*. Vol. II. Montserrat.
- Moliné, E. (1998). «Els monjos de la Congregació Claustral Benedictina a la Catalunya del segle XVIII: Elements per a una comparació». *Pedralbes* [Barcelona], vol. I: *IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*.
- Monsalvatje, Francesc (1896). *Santa María de Arles*. Olot, ap. I.
- (1904). *Colección diplomática del Condado de Besalú*. Vol. XIII. Olot.
- (1919). *Los castillos del Condado de Besalú*. Vol. XXVI. Olot.
- Mundó, A. (1964). «Moissac, Cluny et les mouvements monastiques de l'Est des Pyrénées du Xe au XIIe siècles». *Moissac et l'Occident au XI siècle: Actes du Colloque International de Moissac*. Toulouse, p. 241.
- Pérez de Úrbel, J. (1934). *Los monjes españoles en la Edad Media*. Vol. II. Madrid.
- Piquer, J. (1972). «L'expansió monàstica a Catalunya durant els segles XII i XIII». *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 45, p. 3-26.
- Pujadas, J. (1900). «Relación inédita de la muerte del abad de Bañolas en 1622». *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, núm. 4, p. 176-178.
- Tobella, A.M. (1964). «Cronologia dels capitols de la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaraugustana (1219-1661)». *Analecta Montserratensia*, vol. X.
- Tobella, A.M.; Mundó, A. (1964). «Documents del primer segle de la Congregació Claustral Tarraconense». *Analecta Montserratensia*, vol. X.
- Yepes, Antonio de; Pérez de Úrbel (ed.) (1959). *Crónica general de la Orden de San Benito*. Vol I. Madrid.

Zaragoza Pascual, Ernest (1973-1987). *Los Generales de la Congregación de San Benito de Valladolid*. Silos. 6 v.

- (1977). «La reforma monástica en Cataluña durante la segunda mitad del siglo XVI (1555-1600)». *Studia Monastica*, vol. 19, p. 93-203.
- (1989). «Documentos inéditos referentes a la reforma de los canónigos regulares y benedictinos de Aragón, Cataluña, Rosellón y Cerdeña (1581-1618)». *Studia Monastica*, vol. 31, p. 89-148.
- (1992). «Estado de los monasterios benedictinos catalanes y aragoneses en 1835». *Studia Monastica*, vol. 34, doc. 44-47.
- (1996). «Los monasterios de Canónigos Regulares de San Agustín en Cataluña». *Revista Agustiniiana*, vol. XXXVII, núm. 113, p. 661-721.
- (2000a). «Beneficis de les abadies gironines (s. XVIII)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLI.
- (2000b). «Beneficis de las abadías benedictinas de Montserrat y de la diócesis de Gerona». *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 73.
- (2002). *Abaciologi benedictí de la Tarraconense*. Barcelona: Balmes.
- (2003). «Els exclaustrats de Girona al 1854». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLIV, p. 275-288.
- (2004). *Història de la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana (1215-1835)*. Montserrat.
- (2008). «La fundació del monestir de Sant Pere de Besalú i la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense». *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 81, p. 5-17.
- (2011). «Documentació inèdita sobre la provisió de l'abadia de Banyoles (1810-14)». *Analecta Sacra Tarraconensia*.